

Capitolul I. Originile și procesul constituirii ramurii dreptului concurenței

Secțiunea 1. Originile dreptului concurenței

1. Originile dreptului concurenței sunt înscrise virtual în principiul libertății comerțului și industriei, care este un principiu general ale cărui consecințe tehnice se dedublează în alte două principii: „libertatea de a întreprinde” și „libertatea de exploatare”.

Libertatea de a întreprinde îl autorizează pe comerciant, la fel ca pe orice alt profesionist, să desfășoare, în principiu, orice activitate pe care o dorește.

Libertatea de exploatare îi permite comerciantului (sau oricărui profesionist) să-și aleagă, fără nicio piedică, mijloacele pe care le consideră că-i vor asigura succesul întreprinderii sale, atât în ceea ce privește organizarea internă a acesteia, cât și în raporturile externe cu concurenții și clientela sa.

Aceste două libertăți sunt purtătoare a unei a treia libertăți, și anume „libertatea concurenței”.

Libertatea comerțului și industriei, potrivit căruia orice persoană este liberă să practice orice negoț sau să exercite indiferent ce profesie, artă sau meserie pe care o consideră de cuviință, nu putea, fără a se ajunge la anarhie, să aibă un caracter absolut. De altfel, niciun moment nu s-a ignorat necesitatea unei reglementări a comerțului, statuând că cei interesați să desfășoare în mod liber atare activități trebuie totuși să se supună regulamentelor care vor fi emise de autoritățile competente.

Desigur că în timp lucrurile au evoluat, și încă foarte mult, în prezent principiul libertății comerțului și industriei primind excepții notabile, unele justificate de imperativele dreptului concurenței, iar altele de necesitățile protecției consumatorilor.

2. Principiul libertății comerțului și industriei și principiul liberei concurențe rămân, desigur, fundamentele sistemelor economice moderne, fiind valabile și în zilele noastre. Dar ele nu mai sunt

considerate ca fiind intangibile, întrucât diferiți factori au contribuit la alterarea lor.

Mai întâi au existat unii **factori circumstanțiali**, cum au fost: războaiele din 1914-1918 și 1939-1945, care au obligat statele să intervină în economie pentru imperative decurgând din apărarea națională, dar și din necesități stringente ale vieții sociale (repartizarea materiilor prime, raționalizarea produselor alimentare, controlul prețurilor...); criza economică din 1929, care a determinat adoptarea unor noi politici dirigiste, în special în domeniul comerțului internațional (regimul contingentărilor și licențelor de import...); șocurile petroliere din 1973 și 1979, care au obligat puterile publice să ia măsuri imediate în vederea impunerii unor economii de energie și instituirii unui dispozitiv de control și repartizare a resurselor energetice în caz de penurie sau amenințări cu privire la schimburile exterioare. O situație similară există și în prezent.

Alți factori, durabili de data aceasta, derivă din alte cauze diverse: mișcarea generală a ideilor; aspirațiile spre bunăstare; puternicele presiuni exercitate de opinia publică pentru ca Statul să asigure dezvoltarea la maximum a economiei; interpenetrarea în măsură tot mai mare a sectorului public în sectorul privat, ceea ce duce la atenuarea diferențierilor dintre aceste sectoare, fenomen major al societății contemporane^[1].

Acești diferiți factori sunt fie exteriori structurii și pieței întreprinderilor, fie, dimpotrivă, participă la viața acestora, fiind vorba, în special, de fenomenul concentrării capitalului, în care unii autori au văzut, odinioară, sursa principală a intervențiilor Statului^[2].

Acest fenomen care, într-adevăr, a căpătat o mare amploare nu încetează să crească, antrenează constituirea de mari unități de producție și distribuție care dispun de o putere de decizie considerabilă și se ajunge, în mod frecvent, la situații de organizare a pieței chiar de către aceste întreprinderi și, bineînțeles, în interesul lor, cu toate riscurile care decurg de aici pentru economie, în general, și pentru partenerii lor, în special.

[1] A se vedea *P. Devolvé, Droit public de l'économie*, Dalloz, Paris, 1998, nr. 28.

[2] A se vedea *G. Farjat, Droit économique*, Ed. Thémis, Paris, 1982, p. 143 și urm. și p. 561 și urm.

Toți acești factori, dar și alții, explică de ce puterile publice se preocupă și se străduiesc de multă vreme să orienteze și să stimuleze inițiativele individuale și libertățile economice, dar și să sancționeze abaterile de la regulile de bună funcționare a piețelor.

În prezent, Statul se manifestă, cu intensități variabile, în cea mai mare parte a sectoarelor economiei, iar în aceste condiții este evident că și cadrele juridice în care se desfășoară activitățile comerciale au suferit o profundă mutație.

Într-adevăr, libertatea comerțului și industriei n-ar putea, fără riscul anarhiei, să aibă un caracter absolut, așa încât în afara unor restricții necesare aduse libertății de a întreprinde (ele fiind supuse unei autorizații speciale, în diferite domenii), anumite reguli trebuie să încadreze, de asemenea, exercitarea chiar a activității comerciale și industriale.

Problemele economice, industriale, comerciale și de servicii s-au amplificat în timp. Complexitatea economiei mondiale, gradul înalt de diversificare a proceselor economice sub incidența progresului tehnico-științific, interdependențele economice internaționale aflate în curs de accentuare și diversificare au făcut ca nicio țară din lume, mare sau mică, dezvoltată sau în curs de dezvoltare, bogată sau săracă în factori de producție, să nu-și poată asigura propria dezvoltare fără o profundă angrenare în circuitul economic mondial (fenomenul globalizării sau mondializării).

3. Pentru cvasitotalitatea statelor lumii, principala formă a schimburilor internaționale de activități o constituie comerțul internațional.

Analiza evoluției comerțului internațional în perioada ce a urmat celui de al doilea război mondial pune în evidență cu pregnanță un ansamblu de factori care au avut un impact complex și contradictoriu asupra schimburilor comerciale (și acțiunilor mai vaste de cooperare economică care includ și schimburile comerciale), printre aceștia putând fi menționați: urmările economice și politice ale războiului; evoluția economiei mondiale, confruntată cu mutații profunde în diviziunea internațională a muncii; revoluția științifico-tehnică și implicațiile acesteia asupra circuitului economic mondial; apariția și dezvoltarea fenomenelor și progreselor de integrare economică în diverse regiuni ale lumii; gama tot mai variată de măsuri de politică comercială, protecționiste și promo-

ționale, promovate de diverse state și grupări de state; rezultatele încercărilor de adoptare a unor comportamente uniforme (echilibrate) la nivel internațional în diverse segmente ale circuitului economic mondial; fenomenele economice negative care au marcat relațiile economice internaționale (în special șocurile petroliere, șocul dobânzilor, evoluția contradictorie a cursurilor valutare pe fondul flotării generalizate ale acestora).

Relațiile economice internaționale în ansamblul lor, inclusiv schimburile comerciale internaționale, au început să se caracterizeze tot mai mult printr-un grad ridicat de instituționalizare, reflectat în intervenționalismul statal, pe de o parte, dar și în rolul crescând al organizațiilor internaționale cu vocație regională sau mondială^[1].

Intervenția statelor în desfășurarea comerțului internațional se realizează prin politici comerciale care pot fi clasificate după mai multe criterii: **după domeniul de aplicare**, ele se pot manifesta în domeniul importului, urmărindu-se aprovizionarea economiei naționale cu bunuri și servicii de care aceasta are nevoie, cât și în domeniul exportului, urmărindu-se valorificarea cât mai avantajoasă a mărfurilor naționale pe piața mondială; **după numărul statelor participante**, există înțelegeri bilaterale sau multilaterale în stabilirea diverselor măsuri de politică economică; **în funcție de structurile economiilor naționale și de gradul de dependență al acestora față de piața externă**, acestea pot fi grupate în: politici protecționiste, urmărindu-se apărarea producătorilor interni de concurența externă, și liberul schimb de mărfuri, fără discriminări ale importurilor în favoarea produselor naționale, având drept consecință stimularea comerțului internațional.

Sub impactul cumulat al acestor factori s-au conturat, treptat, următoarele trăsături ale dinamicii și volumului comerțului internațional^[2]:

a) În perioada postbelică, comparativ cu perioadele anterioare, comerțul internațional a înregistrat un ritm înalt de creștere, dato-

[1] A se vedea: *A. Jauffret*, Manuel de droit commercial, Paris, 1973; *X. de Roux, D. Voillemont*, Le droit de la concurrence et de la distributions, 2 volume, Paris, 1986.

[2] A se vedea *I. Popa* (coord.) ș.a., Tranzacții internaționale, Ed. Recif, București, 1992, p. 11 și urm.

rat în special volumului fizic al exporturilor, cât și creșterii prețurilor pe piața internațională. În conturarea acestei trăsături, alături de factorii menționați mai sus, au contribuit și perfecționările înregistrate în domeniile transporturilor și comunicațiilor, procesele de modernizare și restructurare din economiile diferitelor state, tendința de liberalizare a comerțului internațional (estompată totuși, periodic, de recrudescența protecționismului), instituționalizarea schimburilor comerciale internaționale, extinderea cooperării economice internaționale, diversificarea tehnicilor de comercializare etc.;

b) Ritmul de creștere al comerțului mondial a devansat ritmurile de creștere ale produsului național brut (P.N.B.), ale producției industriale și ale altor indicatori ai creșterii economice la scară internațională, ceea ce a însemnat o mărire a capacității de absorbție a pieței mondiale, o accentuare a interdependențelor economice și, deci, o participare sporită la circuitul economic mondial a tuturor țărilor lumii. Totodată, adâncindu-se și procesele de specializare internațională, a crescut și contribuția comerțului exterior la procesele naționale de reproducere.

Dar structura diferită a economiilor statelor participante la comerțul internațional, ca și structura schimburilor lor externe, evoluția deosebită a prețurilor la produse de bază și produse manufacturate, eficiența măsurilor de politică comercială promovate au constituit tot atâtea cauze care au determinat ritmuri diferențiate de creștere pe țări, regiuni și grupuri de țări, astfel că tendința pe termen lung a evidențiat faptul că, în timp ce în cazul țărilor industrializate, indicele de dezvoltare și de devansare a producției industriale, de comerț exterior, înregistra creșteri, în grupul țărilor în curs de dezvoltare indicele a înregistrat valori negative (o scădere);

c) Comerțul internațional (măsurat prin volumul importurilor) a devansat, atât ca ritm, cât și ca volum valoric absolut, rezervele valutare oficiale. Drept urmare, a apărut fenomenul lipsei de lichiditate internațională, cu efecte de frânare în calea dezvoltării comerțului internațional.

În ceea ce privește **incidența politicilor comerciale internaționale** asupra comerțului internațional, ne vom referi, în mod special, la două asemenea politici: a) politicile tarifare și netarifare și b) politica comercială promoțională, pentru că în legătură cu

acestea s-au înregistrat cele mai profunde modificări legate de dreptul concurenței^[1].

4.a) Politicile tarifare și netarifare includ două categorii de instrumente fiscale bine conturate: politica vamală și politicile netarifare (protecționismul netarifar).

Politica vamală este o componentă a politicii comerciale a unui stat, cuprinzând totalitatea dispozițiilor legale cu privire la intrarea și ieșirea în/din țară a mărfurilor, instrumentul principal de realizare a politicii vamale fiind „tariful vamal” (care cuprinde taxele vamale).

Taxele vamale sunt impozite indirecte percepute de către stat asupra mărfurilor care trec granițele vamale ale țării respective.

Avându-se în vedere scopul impunerii vamale se disting: „taxele vamale protecționiste”, care urmăresc îmbunătățirea balanței comerciale externe, și „taxele vamale cu caracter fiscal”, care au drept obiect obținerea de venituri la bugetul statului (cele cu nivel ridicat fiind și protecționiste).

O subliniere specială trebuie făcută în legătură cu „taxele vamale de retorsiune” (de răspuns) care, de regulă, sunt instituite ca răspuns la o politică comercială neloială a unui stat, aceste taxe putând îmbrăca două forme: „taxele vamale antidumping”, percepute de stat peste taxele vamale obișnuite, pentru a fi anihilate efectele dumpingului, și „taxele vamale compensatorii”, pentru a se înlătura efectele subvenționării exporturilor sau a primelor de export.

Tariful vamal este un catalog care cuprinde nomenclatorul produselor supuse impunerii vamale și taxele vamale percepute asupra fiecărui produs sau grupă de produse.

Pe baze tarifelor vamale producția internă poate fi protejată împotriva concurenței străine și se pot negocia concesiile în domeniul politicii vamale ori se pot institui discriminări în relațiile cu alte state.

Concesiile vamale pot îmbrăca fie forma reducerilor directe de taxe vamale, mergându-se până la eliminarea lor completă, fie

[1] A se vedea: *J.L. Mucchielli*, *Relations économiques internationales*, Paris, 1991; *M. Schmitthoff*, *The Export Trade*, Londra, 1969; *I. Popa* (coord.) ș.a., op. cit., p. 25 și urm.

forma consolidării acestora (adică menținerea lor la nivelul existent pe o perioadă de timp determinată).

Teritoriul vamal este acel teritoriu pe care se aplică sau este în vigoare un anumit regim vamal (adică totalitatea dispozițiilor legale privind controlul vamal, taxele vamale și formalitățile de aplicare a acestora).

Teritoriul vamal poate fi egal, mai mare sau mai mic decât teritoriul național al statului respectiv, extinderea teritoriului vamal îmbrăcând forma „uniunilor vamale”, care presupun liberalizarea comerțului între țările membre și instituirea unei politici comerciale comune, teritoriul vamal însumând teritoriul tuturor statelor membre (a se vedea în acest sens Uniunea Europeană, care constituie o „uniune vamală”).

Politicile netarifare (protecționismul netarifar) reprezintă un complex de măsuri și reglementări publice sau private, altele decât cele tarifare, menite să împiedice, să limiteze sau să deformeze fluxul internațional de bunuri și servicii în vederea apărării pieței interne de concurența străină și/sau pentru echilibrarea balanței de plăți externe.

Această categorie de instrumente influențează în mod evident fluiditatea schimburilor comerciale internaționale, obstaculând concurența, așa încât prezintă un deosebit interes și pentru dreptul concurenței.

Acestea acționează eșalonat (insidios), încă din momentul realizării unui produs și până în momentul consumului final al acestuia, sunt greu de identificat și de negociat, creează o mare incertitudine în rândul exportatorilor și se prezintă sub o mare diversitate de forme, de la o țară la alta. Totuși, ele pot fi clasificate în câteva mari grupe, și anume: barierele netarifare care implică o limitare cantitativă directă a importurilor; barierele netarifare care implică indirect limitarea importurilor prin mecanismul prețurilor; barierele netarifare care decurg din formalitățile vamale și administrative privind importurile; barierele netarifare care decurg din participarea statului la activitățile comerciale, barierele netarifare care decurg din standardele aplicate produselor importate și celor indigene (obstacole tehnice).

Barierele netarifare care implică o limitare cantitativă directă a importurilor reprezintă o grupă de instrumente care cuprinde: interdicțiile sau prohibirile la import, contingentele la import, licențele de import, limitările voluntare la export și acor-

durile privind comercializarea ordonată (concertată) a produselor^[1].

Interdicțiile (prohibirile) la import sunt acte care interzic, total sau parțial, pe o perioadă dată sau în mod nedefinit, importul anumitor produse, dându-se astfel posibilitatea producătorilor să-și vândă mărfurile pe piața internă la prețuri ridicate.

Contingentele la import constituie plafoane cantitative sau valorice, admise la importul unor produse sau grupe de produse pe o perioadă determinată de timp (de regulă un an), contingentele putând fi globale (fără specificarea țării de proveniență) sau bilaterale (când se menționează țara de proveniență).

Licențele de import sunt autorizații acordate de stat firmelor importatoare pentru un anumit produs sau grupe de produse, valabile pe o anumită perioadă de timp și care pot fi „automate” (când cererea de import este acceptată automat, într-un termen prestabilit și care vizează produsele liberalizate la import) sau de „administrare a restricțiilor cantitative” (neautomate, când se acordă selectiv, în funcție de produs, de țara de origine etc., vizând produse neliberalizate la import) și care, în funcție de contingentul pe care-l gestionează (administrează), pot fi globale sau bilaterale. Aceste din urmă licențe permit aplicarea de restricții diferențiate față de importurile din anumite țări (procedeu discriminatoriu).

Limitările voluntare la export (autolimitările la export) reprezintă limitări acceptate de înseși țările exportatoare (dar, atenție, sub amenințare că, în caz contrar, țările importatoare vor aplica ele însele contingente la import, mai restrictive și pe o perioadă mai îndelungată de timp). Restricțiile de acest tip conduc la o reorientare a fluxurilor comerciale întrucât au drept consecință sporirea importurilor din sursele la care nu se aplică autolimitarea. De asemenea, ele încurajează și, eventual, implică cartelizarea industriilor de export, crearea de carteli între țările exportatoare cu economie de piață, în vederea repartizării cotelor de producție și export între producători și exportatori.

Acordurile privind comercializarea ordonată (concertată) a produselor sunt de fapt restricții cantitative convenite pe bază de negocieri bilaterale sau multilaterale care implică, pe lângă re-

[1] A se vedea, de exemplu: Charlesworth's, *Mercantile Law*, Londra, 1972; H. Denis, *Histoire de la pensée économique*, Paris, 1990.

stricțiile voluntare la export, prevederi privind prețurile, clauzele de salvagardare etc.

Barierile netarifare care implică indirect limitarea importurilor prin mecanismul prețurilor reprezintă o grupă de instrumente care include: prelevările variabile la import, prețurile minime și maxime la import, ajustările fiscale la frontieră, taxele de retorsiune și depunerile (depozitele) prealabile în valută la import.

Prelevările variabile la import sunt practicate în cadrul politicii agricole comunitare (a Uniunii Europene) și se stabilesc ca diferență între prețul mondial la produsele agricole importate din afara Uniunii și prețul-prag de import, variind în funcție de nivelul celor două prețuri și asigurând o izolare totală a prețului comunitar de evoluția prețului internațional.

Prețurile minime de import sunt prețuri stabilite la niveluri foarte apropiate de nivelul prețurilor interne cu ridicata, majorându-se în felul acesta prețurile de import.

Prețurile maxime de import sunt fixate la un nivel care să nu depășească prețul produselor similare de pe piața internă, atunci când unele țări încearcă o ridicare artificială a prețurilor la anumite produse de export.

Ajustările fiscale la frontieră (denumite și impozite indirecte și alte taxe cu caracter fiscal) pot îmbrăca o varietate de forme: taxa asupra valorii adăugate, taxa în cascadă, taxa de acciză, taxe portuare, sanitare, consulare etc.

Ajustările fiscale la frontieră – ce presupun și scutirea pentru produsele de export de impozitele indirecte și aplicarea aceluiași impozit la produsele de import și celor indigene – pot discrimina mărfurile importate fie prin evaluarea diferențiată a bazei de impunere (luându-se, de exemplu, ca bază de impunere, prețul CIF majorat cu taxa vamală, și nu prețurile cu ridicata), fie prin structura impunerii sau prin ordinea de percepere a taxelor.

Taxele antidumping și compensatorii pot fi considerate, și ele, ca bariere netarifare atunci când sunt folosite în mod abuziv, în scopuri protecționiste (de exemplu, în cazul acordurilor privind comercializarea ordonată a produselor, a prețurilor minime de import).

Depunerile (depozitele) prealabile în valută pentru import reprezintă obligația importatorilor să depună în contul organelor vamale o anumită cotă în valută din contravaloarea viitorului import, cu cel puțin 6 luni înaintea efectuării importului, suma respectivă